

JOSEPH E. STIGLITZ

Serbest ticaret maskaralığı

Yakın geçmişe bakıldığında, ABD ile Avrupa arasında ve ABD ile Pasifik'in büyük bölümü (Çin hariç) arasında bir serbest ticaret bölgesi oluşturmak için yapılan müzakerelerin amacının gerçek bir serbest ticaret sistemi kurmak olmadığı açıkça anlaşılıyor. Amaç, daha çok Batı'daki ticaret politikasına uzun zamandır hâkim olan özel menfaatlere hizmet edecek şekilde yönetilecek güdümlü bir ticaret rejimi oluşturmak.

Joseph E. Stiglitz, Columbia Üniversitesi'nde Profesör ve Nobel Ekonomi Ödülü sahibidir. Son kitabı The Price of Inequality How Today's Divided Society Endangers our Future - Eşitsizliğin Bedeli: Günümüzün Bölünmüş Toplumu Geleceğimizi Nasıl Tehdit Ediyor ismini taşımaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü'nün (DTÖ/World Trade Organization-WTO) neredeyse bir düzine yıl önce başlattığı küresel ticaret müzakerelerinde Doha Kalkınma Turu'ndan bir sonuç çıkmamış olmasına rağmen, bir görüşme turu daha planlanıyor. Ama bu kez müzakereler çok taraflı, küresel zeminde yapılmayacak; bunun yerine biri Pasifik aşırı biri de Atlantik aşırı olmak üzere iki büyük bölgesel anlaşma imzalanacak. Bu görüşmeler daha başarılı olacak mı?

Doha Turu, gelişmekte olan dünyada nüfusun %70'inin doğrudan ya da dolaylı olarak tarıma bağlı yaşadığı düşünülürse, gerçek bir kalkınma turunun olmazsa olmaz şartı olan zirai yardımların ortadan kaldırılmasının ABD tarafından reddedilmesiyle baltalanmıştı. DTÖ'nün, Amerika'nın en çok 25 bin zengin çiftçiye ödediği pamuk yardımlarının yasadışı olduğuna hüküm vermiş olması nedeniyle ABD'nin görüşü gerçekten nefes kesiciydi. ABD'nin cevabı bu şikâyeti öne sürmüş olan Brezilya'ya bu konuyu daha fazla kurcalamaması için rüşvet vererek, Amerika'nın kendi varlıklı çiftçilerine karşı cömertliği nedeniyle fiyatların düşük olmasından etkilenen Sahra Altı Afrika'daki ve Hindistan'daki milyonlarca yoksul pamuk çiftçisini yüzüstü bırakmak oldu.

Bu yakın geçmişe bakıldığında, ABD ile Avrupa arasında ve ABD ile Pasifik'in büyük bölümü (Çin hariç) arasında bir serbest ticaret bölgesi oluşturmak için yapılan müzakerelerin amacının gerçek bir serbest ticaret sistemi kurmak olmadığı açıkça anlaşılıyor. Amaç, daha çok Batı'daki ticaret politikasına uzun zamandır hâkim olan özel menfaatlere hizmet edecek şekilde yönetilecek güdümlü bir ticaret rejimi oluşturmak.

MÜZAKERELERDE UNUTULMAMASI GEREKEN İLKELER

Görüşmelere katılanların yabana atmayacağı umulan birkaç temel ilke var. Birincisi, bütün ticaret anlaşmaları simetrik olmak zorunda. Eğer, Trans-Pasifik Ortaklık (TPP) gereğince, ABD Japonya'dan kendi pirinç yardımlarını ortadan kaldırmasını talep ediyorsa, buna karşılık sadece (ABD'de o kadar da önemli olmayan) pirinç için değil, diğer tarım ürünleri için de geçerli olan kendi üretim ve su yardımlarını ortadan kaldırmayı teklif etmeli.

İkinci olarak, hiçbir ticaret anlaşmasında, özellikle de mali düzenleme ve fikri mülkiyet gibi ticaretle ilgili olmayan konular söz konusuysa, ticari menfaatler daha genel ulusal menfaatlerin önüne geçemez. Örneğin, sermaye kontrollerinin makro ihtiyatlı politikanın önemli bir aracı olabileceği Uluslararası Para Fonu (IMF) tarafından kabul görmüş olsa bile, Amerika'nın Şili'yle yaptığı ticaret an-

laşması Şili'nin sermaye kontrollerini kullanmasını engeller.

İyi düzenlemelerin yokluğunda ekonomik refahın tehlikeye girebileceğini 2008 yılındaki krizde öğrenmiş olmamızın gerekmesine rağmen, diğer ticaret anlaşmalarında da mali liberalleşme ve serbestleşme üzerinde duruldu. ABD Ticari Temsilciliğinde (USTR) oldukça nüfuz sahibi olan Amerikan ilaç endüstrisi, patent dışı ilaçlarla mücadele için tasarlanmış, elde edilecek kârı hayat kurtarmanın önüne geçiren dengesiz bir fikri mülkiyet rejimini diğer ülkelere yamamayı başarmıştı. ABD Anayasa Mahkemesi bile ABD Patent Bürosu'nun genlere patent verme konusunda çok ileri gittiğini söylemekte.

Son olarak, şeffaflığa önem verilmesi gerekir. Ama bu ticari müzakerelere katılanlar önceden uyarılmalı. ABD'nin asıl amacı şeffaflığı bozmak. USTR ofisi kendi müzakere konumunu ABD Meclis üyelerine bile açıklamaktan kaçındı. Sızan haberlere bakılırsa sebebini anlamak zor değil. USTR ofisi, Meclisin daha önceki ticari anlaşmalara, örneğin Peru'yla yapılana, eklediği patent dışı ilaçlara erişim gibi ilkelerin geriye doğru izini sürmekte.

TPP vakasında ise bir mesele daha var. Asya, bitmiş ürün üretme sürecinde ürünlerin bir ülkeden diğerine kolayca geçtiği verimli bir tedarik zinciri oluşturdu. Ama Çin'in bunun dışında kalması halinde TPP buna müdahale edebilir.

MÜZAKERELERDE MANZARA KASVETLİ GÖRÜNÜYOR

Resmi tarifeler zaten çok düşük olduğu için, müzakereciler daha çok ruhsatlandırma engelleri gibi tarife dışı engeller üzerinde duracaktır. Ama kurumsal menfaatleri temsil eden USTR ofisinin en düşük genel standart için baskı yaparak, seviyeyi yukarı değil aşağı çekeceği açık. Örneğin, birçok ülkede hem ABD ürünlerine karşı ayrımcılık yapıldığı hem de kirlilik ve enerji verimliği dikkate alındığı için, büyük otomobillerden vazgeçiren vergi ve ruhsat hükümleri var.

Daha önce zikredilmiş olan daha genel bir husus da, ticaret anlaşmalarında genel olarak ticari menfaatlerin, örneğin sağlıklı yaşam hakkı ve çevrenin korunması gibi diğer değerlerin önüne konduğu. Örneğin Fransa, ticaret anlaşmalarına kendi filmlerini desteklemeye devam edebilmesini sağlayan bir "kültürel istisna" konmasını ister ve bütün dünya bundan yararlanır. Bu ve diğer genel değerler tartışılmaz olmalı.

Bu tür yardımların maliyetleri ihmal edilebilir düzeydeyken, sosyal faydalarının muazzam olması ironidir. Bir Fransız sanat filminin gişe rekorları kıran bir Hollywood filmine ciddi bir tehdit oluşturabileceğine gerçekten inanan var mı? Buna rağmen Hollywood'un hırsının sınırı yok ve ABD'de ticari müzakere yapanlar da uzlaşmaya yanaşmaz. Ve tam da bu nedenle bu konular müzakerelere başlanmadan önce açığa kavuşturulmalı. Aksi halde baskı yapılacak ve anlaşmada temel değerlerin ticari menfaatlere kurban gitmesi gibi gerçek bir tehlike var.

Müzakereciler kamu menfaatlerinin ön planda olduğu, sıradan vatandaşların görüşlerine de en az kurum lobicilerininki kadar değer verildiği samimi bir serbest ticaret rejimi oluşturabilseydi, ortaya çıkan şeyin ekonomiyi güçlendireceği ve sosyal refahı artıracağı konusunda iyimser olunabilirdi. Ancak, gerçekte şirket menfaatlerinin ilk sırada olduğu, güdümlü bir ticaret rejimimiz ve ne demokratik ne de şeffaf olan bir müzakere sürecimiz var.

Önümüzdeki görüşmelerden çıkacak sonucun sıradan ABD vatandaşının menfaatlerine hizmet edebilme ihtimali düşük. Diğer ülkelerdeki sıradan vatandaşların içinde olduğu manzara ise daha da kasvetli.

Telif Hakkı: *Project Syndicate, 2013.*
www.project-syndicate.org

Müzakereciler kamu menfaatlerinin ön planda olduğu, sıradan vatandaşların görüşlerine de en az kurum lobicilerininki kadar değer verildiği samimi bir serbest ticaret rejimi oluşturabilseydi, ortaya çıkan şeyin ekonomiyi güçlendireceği ve sosyal refahı artıracağı konusunda iyimser olunabilirdi.